

Helytörténeti dolgozatok az Apáczai gimnáziumban

Az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium diákjainak érdeklődését is sikerült felkelteni az utóbbi években a helytörténet iránt. Immár négyéves tevékenység után elmondható, hogy folyamatos és növekvő ez az érdeklődés. Ez azért érdekes és fontos, mert a helytörténeti kutatás nagyon munkaigényes (a középiskolás szintű is); másrészt közismert, mennyire elfoglalt a pesti diák. Egyszerűen, nem ideálisak a körülmények ahhoz, hogy egy diák nagy munkaráfordítással viszonylag kevés eredményt ígérő munkafolyamatot vállaljon. Hát ha még figyelembe vesszük a közvetlen hasznossági elvet, mint tényezőt...

Nem az öndicséret, sokkal inkább a mindnyájunk számára adódható tanulság mondhatja velünk, hogy elsősorban a nevelőkörösség erénye az eredmény. Azé a nevelői közösségé, amely meg tudta teremteni egy új módszer, egy új igényeket támasztó ifjúsági tevékenység pszichológiai feltételeit; s amely éveken át képes volt odafigyelni erre az új tevékenységre. Budapest centenáriuma időszakában erről a fáradságról beszélni kissé fölöslegesnek tűnhet, hiszen a lokálpatriotizmus ügyére mostanság gyakran történik utalás. De korántsem voltak ilyen kedvezőek a körülmények, amikor az Apáczai Gimnáziumban megkezdődött ez a munka. A mi esetünkben tehát az a tanulság, hogy az ifjúság érdeklődését ilyen irányba terelve, egy központi fekvésű, belvárosi iskolában is megteremthetők a helytörténeti kutatás feltételei.

Munkánk közben az is kiderült, hogy a tanulók, sok elfoglaltságuk mellett, rendelkeznek annyi szabad idővel, amire a pedagógusnak érdemes tevékenység-ajánlatokkal reagálnia.

Az Apáczai Gimnáziumban folyó helytörténeti munka fő területe a szakkör. Az első évben csak egy, a másodikban már két szakköri csoport dolgozott. A szakköri tagok mellett elég jelentős volt azoknak a száma, akik nem szerepeltek a tagnévsorban, mégis részt vettek helytörténeti témák kidolgozásában, besegítő szerepet játszva, vagy önálló feladatot is vállalva. Az utóbbiak a nyilvános szakköri ülések hatására kerültek e tevékenység vonzáskörébe. A nyilvános szakköri foglalkozás rangot adott a kutatás eredményeképpen létrejött, a szerző által ismertett dolgozatnak, s a sikerélményt biztosító iskolai fórumot jelentette.

Időközben két pályázati kiírás is segítségünkre jött. Az egyiket az V. kerületi tanács és a Hazafias Népfront tette közzé. A felhívás nyolc diákot inspirált kerület-történeti dolgozat készítésére. A rendező szervek a pályaművek elbírálása és az eredményhirdetés alkalmával példamutató pedagógiai érzékről tettek tanúbizonyságot. Ünnepléses külsőségek között kiosztott jutalmakkal igazolták a pályaművekbe fektetett nagy energiát. A másik pályázatot az egyetem rektora és az iskola igazgatósága hirdette meg, komoly pénzdíjakat ajánlva. A tanulókat komoly erőfeszítésre ösztönözte a felhívás. Tíz tanuló készített 10–50 lapnyi dolgozatot; ezekből 200 gépelt oldal terjedelmű pályázati anyag állt össze. Emellett a történelem-szerzőtár 150 kitűnő fotóval bővült.

Az apáczai diákok a következő helytörténeti témákat dolgozták föl az utóbbi években:

Metró-építés Budapesten; a MÍRKÖZ Diesel- és Hűtőtechnikai Ksz. története; Vidéki mg. termelőszövetkezetek fővárosi piaci kapcsolatai; A Budapesti Vállalat története; Hogyan született Nagy-Budapest?; Adatok a XII. kerületi munkásörsg történetéhez; Történelmi nevezetesség események emlékéit őrző helyek a mai V. kerületben; Munkában az Országos Baromfiipari Vállalat üzemrendése; Árny és fény Buda-

pest utcáin; Nyugdíjba készülők gondolatai; A „Törökves” Néptánc-együttes szolgálata a népek barátságának elmélyítésében; Gyűri a főváros körül: Solymár; Dunakeszi mini-monográfiája; Adatok a BEAC történetéhez; Népi műgyűjtés a fővárosban; A főváros néhány terének szociológiája; Utcai képek Budapesten 1972-ben; Kulturális élet és közművelődés a Ganz-MÁVAG-ban és a Kőbányai Sörgyárban; Az 5/40-es körzet tanácstagjának gondolatai és öröme; Érettségi tétel Budapest helytörténetéről; Vidéki munkások a budapesti munkásszállásokon; Az 1848-as márciusi ifjúság nyomában; Ma élő íróink és költőink budapesti élményei.

A túlnyomórészt eredeti vagy sok eredetiséget tartalmazó dolgozatok megírása mellett több diák készített összegezést a sajtóban megjelent fontosabb budapesti vonatkozású közleményekből. Ez egyúttal nevelési célokat is szolgált; hogy például a Tanácsköztársaság jubileumán érezzék a tanulók: velük együtt az egész társadalom ünnepel.

A megoldott vagy feldolgozás alatt álló helytörténeti témák közt szerepel néhány, amely távolabbi helység történetéhez kapcsolódik. A látótér tágítása is célunk. Az egyik apáczai osztály éveivel ezelőtt a tiszai állami gazdaságban vállalt nyári munkát; közben a tanulók szociológiai felméréseket is végeztek.

Az iskola kollégiumának növendékei jelenleg a következő helytörténeti témák megoldásán dolgoznak:

Visszaemlékezés-gyűjtés bányászok közt a Komárom megyei Táton; A perkáti Magyar–Kínai Barátság Mg.tsz története, különös tekintettel az árutermelésre és a gépesítettség fokára; Endrőd nagyközség jelenkori ipartörténete.

Nem minden munkából született helytörténeti dolgozat. Így például félbemaradt a IX. kerületi úttörőház életéről tervezett munka, vagy a peremkerületek fővárosi szintre emelésének nyomon követése. A megtorpanás több okra vezethető vissza. Olykor a téma kutatásának igényessége, a huzamos munkaráfordítás győzte le a diák akaraterejét. Leggyakrabban azonban a forráskutatás jelentette a buktatót, elsősorban az adatszolgáltató személyek húzódozása. Mert voltak ugyan, akik szívesen vették a diák ismételt érdeklődését egy-egy folyamattal iránt; mások viszont elutasító magatartást tanúsítottak. Például a Metró Kossuth téri építkezésének főmérnöke a mélyépítésnél egy fél éven át újra és újra helyszíni tájékoztatást nyújtott, míg az egyik színház gazdasági igazgatója mereven elzárkózott a tervezett vizsgálódás támogatásától. Mondanunk sem kell, hogy a pedagógust az előbbi magatartás övta meg a kishitűségtől. Egyébként a szóban forgó rokonszenves mérnök maga is erő-kedvet merített a diák lankadatlan érdeklődéséből — amint azt később elmondotta. Pontosan ez az a kölcsönhatás, ami indokoltá teszi a diákok bevonását a helytörténeti tevékenységbe: a fiatalok jártasságot szereznek a közéleti mozgásban, ugyanakkor magatartásuk visszahat a felnőttekre, növeli felelősségérzetüket.

Ami a témák kidolgozását illeti: egyik-másik dolgozat megfelel a közepes főiskolai szakkolozat terjedelmének, és megközelíti annak szintjét. Ezek jegyzete 50–60 tételes. Tudományos szabályossággal ismerteti a felhasznált forrásmunkákat, az adatszolgáltatók nevét, adatait és a fő szöveg jobb megértéséhez szükséges magyarázatokat.

Általában eleget tesznek a szerzők a szemléletes-ség követelményének: térképvázlatokkal, fotóanyaggal, oszlopok, hálózatos grafikonokkal meg diagramokkal illusztrálják mondanivalójukat.

Mit eredményeztek e témamegoldások részleteikben? Ahhoz, hogy ízelítőt adjunk, bemutatjuk néhány dolgozat vázlatát és idézünk belőlük.

Az „Adatok a XII. kerületi munkásörsg történetéhez” című munka fejezetei: A munkásörsg megalakulásának körülményei; A munkásörsg szerveződése és tevékenységének kezdetei; Munkásörök mai közéletünkben; A kutatómunka közben szerzett élmények; Jegyzetek.

Az „Árny és fény Budapest utcáin” szerzői (egy lány és egy fiú) az alkoholizmusról, az üzérkedésről és szélhámoságról, a cigányok be nem illeszkedéséről, a galériáról írtak fejezeteket, majd dolgozatuk 5., záró részének ezt a címet adták: „Ember az utcán”. Persze, a többi fejezet is kaphatna volna ezt a címet; hogy ez mégis külön fejezetcím, az a vizsgálódás morális összefüggéseire utal. Valóban, a két diák itt „ítéletet” mond az emberek viselkedéséről, a közéletben elcsúszott pillanatok csoportosításából. Figyeljünk meg ebből egy részletet:

„... Reggel, 44-es villamos. Idős asszony száll fel, bottal a kezében. Leül, majd megkéri a mellette álló fiút, hogy lyukassza ki a jegyét. A válasz körülbelül így hangzott: — Mit képzél?! Azért, mert lusta felállni, mást dolgoztat? Különben is, hogy jön ahhoz, hogy tegezzen? — Ugyan már, látja, hogy bottal vagyok, nehezen tudok felállni, maga még fiatal — felelte csendesen a néni. — Sok a szöveg, nyanya — volt a felelet, majd a 'gentleman' átment a kocsis másik végébe, ötször annyi utat megtéve, mintha a legközelebbi jegykezelőig lépett volna. Ezek nagyon kirívó esetek, főleg az utóbbi szerencsére ritkább. Kommentárt fűzni hozzájuk teljesen fölösleges.”

A MÍRKÖZ Diesel- és Hűtőtechnikai Kisipari Szövetkezet története című dolgozat a X. kerületi Kelemen utca 14. számú ház pincéjében, 1952 elején 14 fővel alakult ipari szövetkezet fejlődését mutatja be — 1968-ig, amikor a termelők létszáma már 520 főre nőtt, s az üzem a Kőbányai út 49/b. alatt négyemeletes épületben kapott otthont.

A korszerű üzemtörténet-írással szemben az a követelmény, hogy a termelőerő fejlődésének bemutatása mellett lássa meg az anyaggal dolgozó embert. Az ipari szövetkezetben folytatott vizsgálódás érvényesítette ezt a szempontot:

„A dolgozók szociális és sportolási igényeinek kielégítésére sokat költ a ksz. A tagok a Balaton partján, Balatonalmádiban, valamint a Miskolc-tapolcán és Csongrádon épült üdülőkben tölthetik el szabadságukat. Sok-sok sportágban működnek szakosztályok. Sportcélokat szolgál ezenkívül a ráckevei és a most épülő Tisza-parti halásztanya. A tervek között szerepel többek között a csongrádi beruházás 1970-ben való befejezése; ennek következtében a MÍRKÖZ létszáma 1000–1100 főre emelkedik. A termelés ebben az időszakban elérte a 220–250 millió forintot. Közben az export meghaladja a 150 milliót.

A „Vidéki mg. tsz-ek fővárosi piaci kapcsolatai” című munka fejezetei: A mezőgazdasági szocialista átalakulása; Az új gazdasági mechanizmus a mezőgazdaságban; Az V. kerületben található elárusítóhelyek; Riport a részkei Kossuth Mg.tsz élelmi-szer-csemege üzletében.

Talán sikerült érzékeltetni, mennyi mindenről esett szó az elmúlt négy esztendő alatt, túl a tantervi anyagon. A valós életbe nyílik széles kapu a helytörténeti munkán keresztül. S éppen ez a célja az oktatás reformjának.

Dr. Virágh Ferenc
vezető tanár